

Razmerje med informacijo in interpretacijo

© Boris Kavur

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Inštitut za dediščino Sredozemlja

Izvleček Avtor predstavi kritiko nekaterih novejših interpretacij procesa neolitizacije na vzhodni jadranski obali. Pravi, da te interpretacije in modeli temeljijo na arheoloških podatkih, ki so sporni in uporabljeni nekritično. Svoje trditve avtor ilustrira s primeri z najdišč Podmol pri Kastelcu, Pod Črmukljo in Crvena Stijena.

Ključne besede neolitizacija, Podmol pri Kastelcu, Pod Črmukljo, Crvena Stijena, uporaba jam

Kljub zavedanju, da večina avtorjev poseže v kalne vode retorike v trenutku, ko jim za podporo svojih trditev zmanjka argumentov, bom prispevek začel z retorično prispodobo – uvodoma ga bom predstavil kot zgodbo o dveh Tomažih in enem Dimitriju. Prvi Tomaž, na katerega se besedilo nanaša, ni bil arheolog. Pravzaprav sploh ne moremo biti prepričani, da je obstajal, vendar ga uporabljam kot literarno prispodobo iz sebičnega razloga – ker ustreza naši pripovedi. Prvi Tomaž je bil apostol in omembe Tomaža na treh mestih v Janezovem evangeliju so nam lahko ilustracija različnih vplivov in postopkov znanstvenega in religioznega mišljenja.

Tomaž se pojavi prvič, ko se Jezus nameni obuditi umrlega prijatelja Lazarja (Jn 11, 16), in drugič, ko pri poslednji večerji poizveduje, kaj se bo zgodilo z Jezusom po smrti (Jn 14, 5–6). Pa vendar ni prešel v pregovorno rabo zaradi svojih demonstracij poguma in zvedavosti, ampak zaradi tretjega dogodka, ki mu je prinesel nečastni vzdevek Nejeverni. V 20. poglavju se Jezus po vstajenju prikaže najprej Mariji Magdaleni, potem pa še svojim učencem, vsem, razen odsotnemu Tomažu. Ta kasneje v pogovoru z drugimi učenci pravi, da ne bo verjel, da je Jezus res vstal, dokler ne bo videl na njegovih dlaneh sledi žebeljev ter potisnil prsta v rano in videl rane na trupu. Ko se Jezus teden dni kasneje ponovno prikaže zbranim učencem, demonstrira pristnost svojega vstajenja in Tomaž verjame (Jn 20).

Na tem mestu pisec položi Jezusu v usta definicijo temeljne razlike med pojmovanjem znanosti in vere – Tomažu pravi: "*Ker si me videl, veruješ. Blagor tistim, ki niso videli, a so verovali*" (Jn 20, 29). Z drugimi besedami – Tomaž verjame, ker ga argumenti prepričajo, vendar v verskem smislu njegovi dvomi pomenijo šibkost, saj je za vero potreboval znanstveno preverjanje. Evangelij še poudarja Tomaževo šibkost s tem, da izrecno navaja, da je želel videti obe stigmi (roke in trup) ter se je želel prepričati z dvema čutoma (vid in tip). In tu nastane

Abstract The author criticizes some of the recent interpretations of the neolithisation process on the eastern coast of the Adriatic. He claims that these interpretations and models are based upon questionable archaeological data used in an uncritical manner. He illustrates his statements with examples from the sites of Podmol pri Kastelcu, Pod Črmukljo and Crvena Stijena.

Keywords neolithisation, Podmol pri Kastelcu, Pod Črmukljo, Crvena Stijena, use of caves

temeljni razkorak med vero in znanostjo. S. J. Gould je menil, da ni izjave, ki bi bila normam znanosti bolj tuja, kot so navedene Jezusove besede. Vera v pravilnost trditve je osnovni pristop religioznega mišljenja, osnovo znanstvenega mišljenja ter prvo zapoved pravega znanstvenega postopka pa predstavlja dvom o trditvah, ki temeljijo zgolj na avtoriteti (predvsem, če podpirajo nevsakdanje trditve; Gould 2002, 11–16).

In tu pridemo do Tomaža in Dimitrija, arheologov. Konec leta 2003 sta v revijah *Arheološki vestnik* in *Documenta Praehistorica* skoraj istočasno izšla članka, ki se ukvarjata s sorodno tematiko in skoraj identičnim geografskim prostorom. Tomaž Fabec je objavil prispevek z naslovom *Neolitizacija Krasa* (Fabec 2003), Dimitrij Mlekuž pa prispevek *Early herders of the Eastern Adriatic* (Mlekuž 2003). Prispevka sta izšla desetletje po objavi članka *Neolitizacija Evrope, slovenska perspektiva* Mihaela Budje (Budja 1993) in razpravi, ki jo je ta objava izzvala. Po natančnem branju obeh prispevkov se nam zdi potrebno opozoriti na nekaj podrobnosti.

Kljub navidezni različnosti sta si oba članka v formalnem bistvu dokaj podobna. V obeh primerih gre za pripovedni scenarij z elementi diskurzivne študije oziroma za vero v pravilnost trditev, ki jih avtorja ne preverjata – za izdelavo dobrih modelov in interpretacij uporabljata slabe in velikokrat celo nepreverljive podatke. Oba opisujeta proces sprememb subsistenčne ekonomije, hkrati pa se ne poglobljata v problematiko kulturnih oziroma periodnih opredelitev, ki jih, mimogrede, tudi dokaj neselektivno uporabljata. Na tej točki se seveda pokaže, da sem jaz tisti Nejeverni Tomaž, ki dvomi o pravilnosti interpretacij ter vključevanju dvomljivih podatkov v procesne scenarije. Za ilustracijo svojih dvomov se bom posvetil trem že večkrat omenjenim najdiščem, ki so jih v svojih hipotezah uporabljali Mihael Budja in Anton Velušček v diskusiji z njim, desetletje kasneje pa Tomaž Fabec in Dimitrij Mlekuž: Podmol pri

Kastelcu in Pod Črmukljo v Sloveniji ter Crvena Stijena v Črni gori. Vsem trem najdiščem je skupno, da so bila objavljena, interpretirana in reinterpreterirana, nihče pa se ni v zadnjem času sistematično ter z argumenti podprto poglobil v samo problematiko teh najdišč ter morebitno znanstveno neskladnost izvirne interpretacije.

Podmol pri Kastelcu

Prvi je v interpretativnih scenarijih procesa neolitizacije uporabil podatke o najdbah iz Podmola pri Kastelcu M. Budja (1993). Na diskurzivni ravni je analiziral domnevne ostanke udomačenih živali, odkritih v *"predkeramičnem, stratigrafsko dokumentiranem kontekstu"* (Budja 1993, 167). Pri kasnejši omembi je izpostavil, da *"...so bile v mezolitski (predneolitski) plasti 13..."* odkrite kosti udomačenih živali. Pri naštevanju živalskih ostankov je omenjal ostanke udomačene ovce, kože in napol udomačene svinje (Budja 1993, 177). Pomenljiva je bila avtorjeva interpretacija plasti 13 – po njegovem mnenju je predneolitska, to pa v svoji interpretaciji enači z opredelitvijo "mezolitska".

V odgovoru na to objavo je A. Velušček plast razglasil za *"...pleistocensko ali holocensko..."*, vsekakor pa za predneolitsko (Velušček 1995, 328). Pri tem pa je bil nekonsistenten, saj je stran prej (Velušček 1995, 327) v podporo originalni Turkovi interpretaciji navajal plejado najdišč in geoloških plasti, ki naj bi po analogiji dokazovale, da je plast 13 pleistocenske starosti. Z drugimi besedami, v svoji primerjavi je izključeval možnost datiranja plasti v holocen, na drugem mestu pa jo je, lastnim argumentom navkljub dopustil. Kar zadeva kostne najdbe v plasti 13, je navedel 13 fragmentov kosti; od teh jih je 12 nedoločljivih, 1 pa naj bi pripadal ovci ali kozi. Odgovor na njihovo pozicijo v plasti 13 ter na najdbo oglja jerebice v isti plasti je našel v Turkovi trditvi o možnosti mešanja plasti (Velušček 1995, 330–331).

Dobro desetletje kasneje je D. Mlekuž lakonično trdil, da so bile odkrite najdbe *"kaprovodov v mezolitskem kontekstu v Podmolu pri Kastelcu, kjer je bilo odkritih 5 ovčjih kosti v plasti 13"* (Mlekuž 2003, 143). In T. Fabec je trdil, da *"...se v poznem mezolitiku pojavi reja domačih živali"* (Fabec 2003, 97), pri čemer je citiral originalno objavo Turka in sodelavcev o arheoloških najdbah iz Podmola pri Kastelcu. Že prej je Podmol pri Kastelcu omenil kot

eno tistih najdišč, pri katerih se zdi, da so arheološke zapise določali stratigrafski konteksti; kasneje je to v istem besedilu zanikal, spet na drugem mestu pa najdišče omenil kot eno redkih z arheološkim zapisom, ki imajo tak kontekst, *"znotraj katerega bi lahko opazovali zapise o procesih, ki so pripeljali pretekle skupnosti v novo neolitsko stanje"* (Fabec 2003, 85–87).

In še vrnitev k originalni objavi, ki jo vsi citirajo, nihče pa ne upošteva interpretacij skupine avtorjev. Turk in sodelavci so opozarjali, da je bil izkop do globine 8 metrov izveden na površini zgolj 2,4 m² (Turk et al. 1993, 47), Velušček pa je kasneje dopolnil to izjavo z informacijo, da je bila sonda v zadnji plasti, ki so jo kopali (plasti 13), široka le 0,7 metra (Velušček 1995, 331). V originalni objavi so avtorji poudarjali možnost mešanja najdb iz različnih antropogenih nivojev v večjih globinah. Neljubo dejstvo naj bi bilo posledica metodologije izkopavanja oziroma metrično določenih naključnih izkopov (Turk et al. 1993, 47). To vprašanje pa nas vrne k problematiki kronološke in kulturne interpretacije plasti 11 do 13; pri tem hitro opazimo nekonsistentnosti tudi v originalni objavi. Turk in sodelavci enkrat navajajo, da predstavlja plast 13 začetek pleistocenskih sedimentov (Turk et al. 1993, 50), drugič pa navajajo pleistocensko starost za plasti 12 in 13 (Turk et al. 1993, 74), kar bi pomenilo, da predstavlja začetek pleistocenskih sedimentov v resnici plast 12. Verjetno gre tu za izpeljavo trditve, *"...da je bila keramika v skoraj vseh plasteh, razen v zadnjih dveh (12 in 13),"* in da *"...lahko posledično vse druge plasti pripišemo holocenu"* (Turk et al. 1993, 50). Avtorji odsotnost keramike prehitro enačijo s kronološko uvrstitvijo plasti v pleistocen.

Pod Črmukljo

Pri obravnavi najdišča Pod Črmukljo avtorji reinterpreteracij niso bili posebno gostobesedni. Prvi je v interpretativnih shemah omenil podatke o najdbi ovce ali kože v mezolitskem kontekstu na tem najdišču M. Budja (1993, 178), Velušček pa se je kasneje v svojih ugovorih Budji skliceval na originalno objavo in opozarjal na možnost premešanosti arheološke plasti (Velušček 1995, 331). V odgovor na to je Budja opozarjal, da so bili fragmenti keramike in kosti udomačene živali *"...iz artefaktnega zbira na interpretativni ravni izloženi"* (Budja 1996,

325–326), ter predlagal, da naj bi za rešitev problema keramiko analizirali s *"postopki tehnološkega določanja tipov"* (Budja 1996, 326).

Desetletje kasneje Mlekuž prav tako kratko navaja, da je bil pod previsom Pod Črmukljo odkrit *"...ovčji inciziv v mezolitskem kontekstu"* (Mlekuž 2003, 143).

V primarnih objavah arheoloških in paleontoloških najdb so bile razmere na najdišču in najdiščne okoliščine najdb pojasnjene drugače (Brodar 1992; Pohar 1986). Oba avtorja sta najprej opozorila na majhno površino izkopanega najdišča (Brodar 1992, 24–25; Pohar 1986, 11) ter se strinjala z domnevo, da je bila na najdišču odkrita le ena kulturna plast, ki pa je bila premešana zaradi presajanja zeljnih sadik in je ne moremo upoštevati kot intaktne (Brodar 1992, 23–25; Pohar 1986, 11, 16). V podrobnostih pa se njune trditve razlikujejo. Brodarja nekaj kosov keramike *"...ne moti, saj je izključeno, da bi šlo za istočasne kulture..."* in nad najdiščem je prazgodovinsko gradišče, prav tako tudi barvne lise v sedimentu niso problem, ker pisec *"...ve..."*, da je bil prekopan (Brodar 1992, 25). Torej po Brodarjevem prepričanju najdbe, ki jih ne moremo enačiti z mezolitikom, ki je bil prepoznan v oblikah in tehniki izdelave geometrijskih mikrolitskih orodij, izvirajo z višje ležečega gradišča ter so bile pri presajanju sadik pomešane v globlje plasti. Poharjeva pa hkrati s trditvijo, da so *"...prelomne ploskve kosti ostre, brez ogladitev, ki bi kazale na kakršnokoli kasnejše premikanje v sedimentu..."*, meni, da je inciziv drobnice *"...verjetno tja zašel pri prekopavanju ozemlja"* (Pohar 1986, 13, 16). Potrebno je opozoriti, da navzočnost kostnih ostankov domesticiranih živali povezuje z mešanjem najdb v plasti oziroma mešanjem plasti, hkrati pa na podlagi ohranjenosti kosti opozarja, da se najdbe v sedimentu niso premikale – na prvi pogled se trditvi med seboj izključujeta.

Crvena Stijena

Spet je prvi v interpretativnih shemah uporabil podatke o najdbah iz Crvene Stijene M. Budja (1993, 177), ki je omenil, da *"...so v zadnjem mezolitskem sloju IV, ki leži pod slojem z impresso-cardium keramiko..."*, bili odkriti ostanki udomačenih živali (kratkorožega goveda, balkanske koze, ovce in verjetno domače svinje).

Desetletje kasneje je D. Mlekuž ugotavljal, da je podobno v *"...Crveni Stijeni v Črni Gori, kjer so bili odkriti ostanki koze in ovce v castelnovijski plasti IV, ki se nahaja pod plastjo III z impresso keramiko"* (Mlekuž 2003, 143).

Če pozabimo vse starejše interpretacije, ki smo jih brali o Crveni Stijeni, in si ogledamo podatke o geologiji, paleontologiji in arheologiji, se nam hitro pokaže zelo drugačna slika. Pri tem se pač moramo zanašati na lastne sposobnosti za interpretacijo oziroma na legitimnost lastnih opazovanj objavljenih arheoloških najdb ter kot posledice reinterpretacij objavljenih rezultatov.

V geološki študiji K. Brunnacker (1975, 174–190) povzema kulturno periodizacijo najdišča (plast III neolitik, IV mezolitik in V do X mlajši paleolitik). Opravi tudi geološke analize sedimentov. Ob tem je ugotovil, da so sedimenti plasti II do IV kemijsko prepereli, sedimenti plasti VIII do XIII pa prepereli zaradi zmrzali. Kljub dokaj drugačnim analiziranim vzorcem navaja med plastmi, preperelimi zaradi zmrzali v oklepajih še plasti V do XVI. S tem rezultate sedimentoloških analiz izenači s "kulturnimi" opredelitvami ter ustvarja geološko interpretacijo, po kateri sodijo plasti I do IV v postglacial ter plasti V do XXIII v glacial (Brunnacker 1975, 183, 189–190), četudi plasti od V do VII ne kažejo diagenetskih sprememb, ki bi jih lahko povezovali s temperaturnim nihanjem poznoglacialnega podnebja.

Pri favnističnih analizah M. Malez podaja tabele zastopanosti kostnih ostankov posameznih vrst v izkopanih plasteh (Basler 1975, tab. 1). Pregled rezultatov pokaže dva vzorca – favnistične spremembe nastanejo med IV. in V. ter med V. in VI. plastjo. V najmlajšo skupino, ki iz favnističnega zapisa izgine v plasteh, starejših od plasti IV, sodijo divja mačka (III in IV), srna (I do IV), kratkorogo govedo (I do IV) in balkanska koza (I do IV), v drugo, ki iz favnističnega zapisa izgine v plasteh, starejših od plasti V, pa sodijo zajec (II do V), jazbec (I do V, brez III), divja svinja (I do V) in jelen (I do V). Če strnemo ugotovitve – favnistične spremembe se zgodijo na meji med IV. in V. plastjo ter med V. in VI. plastjo. In če je favnistični zbir odraz vremenske napovedi ali kulinarčnih preferenc, potem pred depozicijo plasti IV še niso navzoči domestikati ter pred depozicijo plasti V še ne izrazito termofilne gozdne živalske vrste.

In naposled arheologija. Vsi avtorji so se strinjali, da sodi po kulturni opredelitvi plast III v neolitik in plast IV v mezolitik. Basler je opozoril, da tega mezolitika, ki naj bi se razvil na tradiciji epigravetjena ("*...pa možda i starije...*"), ni mogoče vzporejati s preostalimi v Evropi (Basler 1979, 401). Batović pa je opozoril, da se kamena orodja v plasti III vežejo na tradicijo plasti IV (Batović 1979, 497). Kljub nezmožnosti za revizijo "standardne" tipološke analize orodij v plasteh, nam že natančnejše opazovanje objavljenih kosov (Benac 1975, T. I do IV; Basler 1975, T. I do XII) omogoča formulacijo hipoteze o podobnosti posameznih orodnih skupkov.

Kamena orodja iz plasti III (kline, retuširane kline, kline z izjedo, krožna praskala...) imajo analogije z orodji iz plasti IVa in IVb1 (Benac 1975, T. IV; Basler 1975, T. I–III). Orodja iz plasti IVb2 so drugačna (retuširani odbitki, odbitki z izjedo...) in so podobna najdbam iz plasti V (retuširani odbitki, strgalca, praskala...; Basler 1975, T. IV–VIII). Temeljna razlika je odsotnost klin in orodij na klinah, ki pa so se spet pojavili v plasti VI. Orodja iz plasti VI so podobna najdbam iz plasti VII, VIII in IX (retuširane kline, kline s hrptom, kline s prečno retušo, praskala, krožni segmenti, trapezoid...). Nekaj zmede je pri tem povzročil D. Mihajlović, ki je v svoj holocenski epitardigravetjen uvrstil plasti VI in V iz Crvene Stijene ter plasti IVb1 in IVa v mezolitski kompleks s trapezi, pri čemer je na podlagi "stratigrafske in kulturne povezave" plast IVb2 prav tako uvrstil v le-tega (Mihajlović 1999, 350). Če pa opazujemo grafe distribucij kamenih orodij, ki jih je podal, lahko ugotovimo pokrivanje grafov za plasti V in IVb2 ter grafov za plasti IVb1 in IVa (Mihailović 1999, 345, fig. 32.2).

In navsezadnje se moramo vrniti še k ilustraciji preseka mlajših plasti jamskih sedimentov v Crveni Stijeni (Benac 1975, sl. 2). Najprej je tu problem plasti grušča. Take plasti so vrisane med plastema II in III ter III in VI, ena leča pa je znotraj plasti IV. Hipotetično lahko domnevamo, da so te neoštevilčene plasti lahko delovale kot dobre razmejitve med posameznimi "arheološkimi" oštevilčenimi plastmi, ker so bile po svoji strukturi jasno ločljive. Potem so tu še leče oglja – v plasti III so v preseku vrisane tri, v plasti IV pa vsaj dve. Z drugimi besedami, na podlagi poenostavljene interpretacije risbe preseka lahko upravičeno domnevamo, da je bilo v plasteh III in IV na različnih nivojih najmanj 5 kurišč – naj-

manj pet stratigrafsko ločljivih obdobij aktivnosti. Morda tudi veliko več, saj Basler navaja v plasti III v besedilu 10 kurišč ter deli plast IV na 3 arheološke plasti (Basler 1975, 112–113; Benac 1975, 127). Na podlagi teh podatkov lahko podvomimo o intaktnosti ter konsistentnosti dveh velikih plasti, ki vsebujeta arheološke ostanke (ki so delno ločeni) ter paleontološke ostanke, ki so očitno združeni glede na geološki kontekst, predvsem pa lahko podvomimo o skladnosti geoloških plasti s kulturnimi oz. periodnimi kategorijami.

Odsotnost sledi zmrzali na sedimentih nakazuje, da sodi v holocen verjetno še vsaj plast V. To trditev potrjujejo tudi favnistične najdbe. Zaplete se pri kulturni oz. tehnološki delitvi, saj je jasna sorodnost plasti IVb2 s plastjo V ter IVb1 s IVa in III. Na podlagi analogij pri kamenih orodjih lahko domnevamo, da velika kulturna ločnica očitno ne poteka med plastema III in IV, ampak znotraj plasti IV – med IVb1 in IVb2. Odprto ostaja vprašanje, ali lahko to ločnico pojmujeemo v smislu tehnoloških sprememb, ki so posledica periodne pripadnosti starejšega dela plasti mezolitu in mlajšega neolitu. Favnično je ta problem brez pregleda originalne dokumentacije nerešljiv, saj so bile favnistične najdbe iz treh ločenih arheoloških horizontov obravnavane skupaj v okviru geološke plasti IV.

Na podlagi povedanega lahko formuliramo nekaj hipotez, vprašanj in trditev:

- plast V je holocenska (geološki in favnistični podatki);
- plasti IVb2 in V sta "kulturno" (tehnološko, tipološko) primerljivi in sta predneolitski (brez kostnih ostankov udomačenih živali);
- plasti IVb1, IVa in III so "kulturno" (tehnološko, tipološko) primerljive in so neolitske (navzoči so kostni ostanki udomačenih živali);
- zakaj v plasteh IVb1 in IVa ni keramičnih najdb?
- zakaj v plasteh IVb2 in V ni klin (retuširanih klin, klin s hrptom, klin s prečno retušo...)?
- dejstvo je, da na podlagi navedenega ne moremo enačiti geoloških ter kulturnih enot analize in interpretacije.

V skladu s temi tezami lahko trdimo, da sta bili obe reinterpretaciji situacije v Crveni Stijeni, ki sem ju navedel na začetku, površni in prezgodnji, ker sta temeljili na

diskurzivni analizi branja izhodiščnih podatkov ter zane-marili preverbo pravilnosti in ustreznosti teh podatkov.

Pri pregledu podatkov je najprej odpadla kulturna in peri-odna konsistentnost geoloških plasti, hkrati pa nam že osnovno arheološko poznavanje najdb onemogoča, da bi kot Mlekuž najdbe iz plasti III do V kulturno uvrščali v kastelnovjen, na kar sta že prej opozorila Đ. Basler in M. Brodar (Basler 1979, 401; Brodar 1992, 29). Mihajlović je bil mnenja, da bi bilo plasti IVa, IVb1 in IVb2 mogoče uvrstiti v kompleks mezolitskih plasti s kastelnovjenski-mi elementi, vendar je prav tako opozoril, da plast IVa ne vsebuje trapezov ter da obstajajo razlike v izdelavi in uporabi klinic med plastema IVb1 in IVb2 (Mihajlović 1999, 354).

Vrnitev k izvirnemu grehu

Izvirni greh arheologije je bil storjen že velikokrat, najlažje pa ga je prikazati z navedenim primerom. V Crveni Stijeni so si originalni izkopavalci in interpreti zaradi velikega števila "arheoloških" plasti izmišljali predvsem v primeru starejših plasti različne nemogoče kulturne opredelitve, da bi utemeljili svoje geološko odštevanje. Pregled objavljenih podatkov in gradiva pa nam kaže popolnoma drugačno sliko: pregled sprememb v tipologiji in tehnologiji obdelave kamenih orodij kaže "kulturno" konsistentnost najdb v treh blokih – plasti VI do IX, plasti IVb2 in V ter plasti III do IVb1. Ali povedano z drugimi besedami, geološka superpozicija plasti sicer pomeni kronološko razliko, ni pa nujno, da tudi kulturno in periodno. In na drugi strani geološka plast še ne pomeni kulturne in periodne konsistentnosti – znotraj ene geološke plasti je lahko ohranjenih več arheoloških horizontov, ki lahko torej sodijo v različne kul-ture oziroma periode.

Če se povrnemo k Podmolu pri Kastelcu, lahko na podla-gi te izkušnje podvomimo o vseh predhodnih interpretaci-jah plasti 13, tako kronoloških kot tudi arheoloških. In potem še kosti drobnice v plasti 13, ki so interpretirane kot kosti udomačene koze. Upoštevajoč, pa vendar ne neposredno navajajoč prej omenjeno možnost mešanja plasti Turka in sodelavcev ne moti vključitev v plast 13, saj očitno izvirajo iz višje ležeče plasti 11, ki vsebuje kosti goveda ovce in koze (Turk et al. 1993, 72). Poleg kosti pa je v plasti 13 še oglje jerebike, ki je interpretirano kot

"...tipično pašniško rastlinje" (Turk et al. 1993, 70). Skratka, del živinorejskega kompleta iz višje plasti je bil zaradi neustreznega kopanja pripisan nižje ležeči plasti.

Podatki, navedeni v originalni objavi, kažejo, da imamo v plasti 11 ohranjene ostanke keramike, kosti udoma-čenih živalskih vrst ter makroskopske in mikroskopske rastlinske ostanke, ki so značilni za okolje, v katerem je potekalo intenzivno pašništvo, vendar nimamo ohran-jenih prepoznavnih antropogenih nivojev (Turk et al. 1993, 50). Plast 12 ne vsebuje nobenih najdb, v plasti 13 pa so bile odkrite kosti udomačene koze ter oglje jerebike (Turk et al. 1993, 70, 72). Ves kasnejši potek razprave močno zaznamuje metodološka napaka, ki so si jo dovo-lili Turk in sodelavci. Ko nam sicer povedo, kaj je bilo odkrito v teh plasteh, nam ne povedo dveh ključnih podatkov, ki bi bila relevantna za kasnejšo interpretacijo predstavljenega problema:

1. ne navedejo, koliko najdb je bilo odkritih v posameznih plasteh. Namesto navedka števila najdb podajajo povprečno količino najdb na kubični meter izkopanega sedimenta (Turk et al. 1993, 72). Nesmisel-nost tega podatka je opazna na dveh nivojih. Na prvem nam ne pove, koliko najdb je bilo v resnici odkritih, če pa je bilo za posamezno plast izkopanega manj kot kubični meter sedimenta (to lahko domnevamo za najgloblje plasti, upoštevajoč Veluščkov informacijo o širini sonde), se na tabeli zaradi uravnoteženosti vzorca pojavi številka, ki je v resnici večja od števila odkritih najdb. Tako se v originalni objavi pojavi podatek, da je bilo v plasti 13 odkritih 15 živalskih kosti na kubični meter (Turk et al. 1993, 72, tab. 6), Velušček pa nam šele kas-neje pojasni, da je bilo v plasti odkritih zgolj 13 kosti (Velušček 1995, 330);

2. ne izločijo oziroma dodatno se ne distancirajo od najdb, ki jih v interpretaciji ignorirajo oziroma menijo, da ne sodijo v opisani kontekst. Plast 13 opredelijo kot pleis-tocensko, vendar pustijo v seznamih najdb iz te plasti ostanke udomačene koze in jerebike.

Predvsem druga odločitev kaže na nesistematično uporabo temeljnih interpretacijskih prijemov v originalni objavi. To je vidno predvsem pri dataciji plasti 13. Njena starost je na podlagi sklepanja na temelju analogije z geološkimi lastnostmi podobnih plasti v jamah na tržaškem in slovenskem Krasu opredeljena kot pleisto-

censka (Turk et al. 1993, 59). Pri opisu te plasti oziroma profila najdišča je navedeno, da je plast geološko še najbolj podobna plasti 1. Vendar nihče ni tvegala trditve, da je plast 1 pleistocenske starosti. Z drugimi besedami, če sklepanje na podlagi analogije vzamemo za veljaven metodološki pripomoček za interpretacijo geoloških plasti, imamo dve možnosti:

1. analogije absolutno držijo in plast 13 je na podlagi analogij s podobnimi res pleistocenska, vendar obstaja verjetnost, da je na podlagi analogije pleistocenska tudi plast 1;

2. analogije ne držijo absolutno, ampak selektivno glede na kontekst. Plast 13 je na podlagi analogij s podobnimi res pleistocenska, plast 1 pa holocenska. Geološki kontekst v skladu z našim prej sprejetim znanjem narekuje selektivnost uporabe analogije, saj vemo, da je večja verjetnost, da so globlje plasti v nasprotju s površinskimi pleistocenske starosti.

Ali pa lahko vpeljemo še tretjo možnost. Plast 1 je holocenska in glede na analogijo z njo je holocenska tudi plast 13, povrhu vsega pa lahko domnevamo, da plast 13 sploh ni predneolitska. V tem primeru tudi jerebika in koza nista posledica pomanjkljive metodologije izkopavanja, ampak posledica majhne prostornine izkopanega sedimenta, v katerem niso bile odkrite druge najdbe, ki bi jih enačili z neolitskim ekonomskim paketom. Vendar ima taka hipoteza še dodatne implikacije, ki sem jih delno prikazal ob problemu opredelitve plasti v Crveni Stijeni.

Prav debeli holocenski sedimenti v Podmolu pri Kastelcu, ki kažejo na hitrost in intenzivnost depozicije sedimentov znotraj spodmola, ter večkratna poselitve v okviru ene tehnološke tradicije (oz. kulture) v Crveni Stijeni lahko nakazujejo še eno možno interpretacijo. Upoštevajoč dejstvo, da v plasti 11 niso bili dokumentirani antropogeni nivoji (Turk et al. 1993, 50), lahko domnevamo, da je bila plast vsaj deloma premešana v času odlaganja, če ne že prinešena z erozijo. Na tej točki nas delno ovira pomanjkljivost primarne objave, ki ne pojasni, koliko najdb je bilo odkritih v celotni plasti; 14 kosov na kubični meter sedimenta ni prav veliko oziroma nam ne pove, ali obstajajo v določenem delu skoraj meter debele plasti kakšne koncentracije najdb. In plast 13. Zaradi majhnega volumna izkopane plasti sploh ne moremo predvideti njenega obsega oziroma ne moremo dom-

nevati obstoja antropogenih nivojev v njej. Najdbe, ki so pripisane plasti 13, so podobne kot v plasti 11, vendar v plasti 13 niso zastopane vse najdbe, ki so navzoče v plasti 11. Že nizka koncentracija najdb v plasti 11 ter majhen volumen izkopanega sedimenta v plasti 13 lahko navajata na hipotezo, da celoten skupek, ki ga poznamo v plasti 11, v plasti 13 ni bil odkrit zaradi skromnega obsega izkopa. Tako lahko kot filter nastopa obseg izkopa, lahko pa uvedemo še drugega – selektivno depozicijo kot posledico erozijskega nalaganja. Če so bili paleontološki ostanki prineseni v spodmol z erozijsko dejavnostjo, ta morda zgolj v izkopanem delu ni odložila drugih najdb. In spet je bistveni dejavnik majhen volumen raziskanega sedimenta.

Predlagam, da na podlagi navedenega kot možni upoštevamo le dve hipotezi za razlago starosti ter periodne določitve plasti 13:

1. hipotezo Ivana Turka in sodelavcev, ki na interpretativni ravni izloča ostanke udomačene kože in jerebika, kar razlaga s pomanjkljivostjo izkopavalne tehnike, ter plast na podlagi selektivne uporabe sklepanja po analogiji razglasi za kulturno sterilno in jo klimatsko oziroma kronološko umesti v pleistocen;

2. mojo hipotezo, ki na interpretativni ravni izloči domnevo o možnosti mešanja najdb iz različnih plasti, ki naj bi bilo posledica pomanjkljivosti izkopavalne tehnike. Na podlagi predpostavke, da ni mogoče oceniti interpretativne ustreznosti odkritih najdb v majhni količini izkopanega sedimenta, in s sklepanjem po analogiji z delom arheološkega zapisa iz plasti 11, je plast 13 v kulturnem smislu opredeljena kot neolitska ter klimatsko oziroma kronološko umeščena v holocen.

V tem primeru se distanciramo od podatkov o navzočnosti in interpretacij ostankov udomačene kože v mezolitskem kontekstu, ki jih navajajo M. Budja, D. Mlekuž in T. Fabec, ter njihove interpretacije plasti kot mezolitske (Budja 1993, 177; Mlekuž 2003, 143; Fabec 2003, 97). Mezolitik je periodni termin, ki temelji na kulturni interpretaciji najdb. V plasti 13 arheološke najdbe niso bile odkrite, torej je kulturna opredelitev nemogoča, kot posledica pa tudi periodna. Paleontološke in rastlinske najdbe, ki so bile odkrite, pa ne sodijo v spekter najdb, ki bi omogočale kulturno interpretacijo oziroma periodno uvrstitev v mezolitik. Na drugi strani te najdbe tudi niso

v nasprotju s hipotezo, ki bi plast periodno oz. ekonomsko uvrščala v neolitik.

In če se vrnemo še Pod Črmukljo. Določitev temeljnega problema pri obravnavah najdišča v tem primeru zveni nekoliko shizofreno. Na najdišču Pod Črmukljo so bile odkrite in hranjene različne najdbe – kamena orodja, keramika, živalske kosti. Vsi avtorji se strinjajo, da predstavljajo pomenonosno osnovo kamena orodja; Poharjeva in Brodar sta nekatere najdbe izločila, Budja in Mlekuž pa sta nekatere najdbe vključila.

Problem prvih dveh je nekonsistentnost njunega dejanja. Strinjala sta se pri izključitvi keramike, ki naj ne bi sodila v mezolitski kulturni kontekst, kljub temu pa je Poharjeva obravnavala inciziv kaprovida, ki po njunem prepričanju prav tako ne sodi v mezolitski kulturni kontekst. V podporo svoji odločitvi sta navedla prej sprejeto vednost o predmetu raziskave (neobstoj keramike v mezolitiku, prekopano najdišče) in zunanje dejavnike (bližnje gradišče). Njune argumente lahko ocenimo kot nekonsistentne ter zato slabe, njun greh pa je v veri v konsistentnost najdb, ki ustrezajo njuni hipotezi.

Tudi druga dva sodelujoča v razpravi nista ravnala konsistentno. Strinjala sta se z vključitvijo inciziva kaprovida v arheološki skupek. Budja je sicer enkrat poudaril, Mlekuž pa sploh ni omenil navzočnosti keramike na najdišču (Budja 1996, 326). Argumentov v podporo svoji odločitvi ne navajata, njun greh pa je v veri v konsistentnost najdb, ki ustrezajo njuni hipotezi.

Povedano krajše – vsi avtorji, tako avtorji originalne razprave kot avtorji diskurzivne reinterpretacije, so pri svojih interpretacijah ravnali podobno. Za interpretirani arheološki skupek so formirali kontekst, ki je ustrežal njihovim raziskovalnim izhodiščem oziroma izhodiščem njihovih pripovedi – vključevali so posamezne kategorije odkritih ostankov glede na svoje hipoteze o vnaprej določenem predmetu raziskave.

Dodatek: Uporaba jam

1. Primerjava med najdišči je včasih zavajajoča. Kot sem pokazal ob primeru Podmola pri Kastelcu, včasih sploh ne vemo, koliko najdb je bilo odkritih, kar je seveda problem originalnih objav, spet drugič pa so vsa najdišča obravnavana enako. Opozoriti je potrebno, da niti dve

najdišči nista zares primerljivi med seboj. Lahko bi posegel v vso zgodovino arheologije in antropologije, ki govori o različnih tipih najdišč ter različnih opravilih na različnih delih najdišča, vendar, žal, še vedno pri nas nismo raziskali niti enega najdišča ter ga ustrezno objavili, da bi te teorije lahko dokazali. Na določen način smo zaradi okoliščin prisiljeni vsa najdišča obravnavati kot kontekstualno nevtralna v smislu posameznih dejavnosti ter med seboj primerljiva. Tu pa se vrnemo k drugi težavi. D. Mlekuž je zapisal, da "*...je v jamah le malo kaprovic in keramike v primerjavi s planimi naselbinami*" (Mlekuž 2003, 147). Verjetno bi bila trditev lahko celo pravilna, vendar ne smemo pozabiti določajočega dejavnika, na katerega smo opozorili ob primeru Podmola pri Kastelcu – količine izkopanih sedimentov oziroma površine raziskanega najdišča. Moderni podatki mi sicer niso znani, vendar je bilo že pred 25 leti opazno, da je površina raziskanih planih neolitskih najdišč na območju vzhodne jadranske obale navadno večja od raziskane površine jamskih najdišč (Batović 1979, 488). Torej bi za potrditev pravilnosti Mlekuževe izjave potrebovali podatke o količini odkritih najdb glede na površino raziskanega najdišča oziroma glede na volumen raziskanih sedimentov. Posledično so podatki, ki sem jih prej kritiziral pri Turku in sodelavcih, sicer koristni, vendar le v specifičnem kontekstu. Tako lahko izpeljemo sklep, da so hipoteze o intenzivnosti poselitve odvisne predvsem od dejavnikov konteksta raziskav – v tem primeru obsega.

2. Primerjava med najdišči je včasih zavajajoča. T. Fabec je pri interpretaciji uporabe jam v mezolitiku navedel hipoteze drugih avtorjev o uporabi jam, pri svoji interpretaciji pa se je skliceval na Binfordovo opredelitev interpretacije najdišč glede na ohranjene favnistične ostanke. Tako njegova interpretacija, da so bile nekatere jame uporabljane kot lovske postaje, pri čemer pojma sicer ne pojasni, temelji na dejstvu, "*...da so med kostnimi ostanki še najbolj zastopane kosti tistih anatomskih delov, ki nimajo veliko mesa oziroma so nizke uporabe*" (Fabec 2003, 90, 91, sl. 5). Zdi se, da se je že drugič interpretacija, ki je temeljila na upoštevanju Binfordove klasifikacije najdišč glede na aktivnosti, poigrala s preučevalcem italijanske arheološke dediščine. Podoben primer je razrešila M. Mussi (1999, 65), ko je analizirala interpretacije M. Stiner in S. Kuhna. Opozorila je, da sta

avtorja rekonstruirala domnevne dejavnosti v prazgodovini na podlagi ohranjenih favnističnih zapisov, ki pa so izvirali iz starejših izkopavanj. Pokazala je, da ne smemo pozabiti, da so v preteklosti izkopavalci izbirali najdbe v skladu s svojimi taksonomskimi interesi – izbirali so vrstno določljive kosti ter zavrgli fragmentirane in nedijagnostične kosti. Katere kosti pa so najlažje vrstno določljive? Dele lobanje, karpalne, metakarpalne, tarzalne in metatarzalne kosti ter falange, z drugimi besedami, anatomske deli nizke uporabe. Iz tega lahko izpeljemo sklep, da so hipoteze o uporabi jam odvisne predvsem od dejavnikov konteksta raziskav – v tem primeru od selekcije izbranih, ohranjenih in obravnavanih kostnih ostankov.

3. Primerjava med najdišči je včasih zavajajoča. T. Fabec je v svoji interpretaciji uporabe jam v mezolitiku in neolitiku povzel Boschianovo teorijo o uporabi jam za staje za živali; Boschiano jo je formuliral na podlagi geokemičnih, sedimentoloških in mikromorfoloških analiz sedimentov. In če je Boschian na podlagi rezultatov analiz sedimentov interpretiral leče pepela kot ostanke sežiga stelje v jamah, je Fabec na podlagi sklepanja po analogiji za podobne leče pepela v mezolitskih kontekstih govoril o možnosti uporabe jam za staje že v mezolitiku (Fabec 2003, 89–90). Za pojasnitev funkcioniranja jam kot staj za drobnico v okviru identičnih interpretativnih nastavkov je Mlekuž navedel analogije s severnoameriškimi Navaji (Mlekuž 2003, 147). Z drugimi besedami je Fabec na podlagi sklepanja po analogiji med raziskanimi in navidezno podobnimi (ne enako raziskanimi) sedimentološkimi ostanki na arheoloških najdiščih predstavil hipotezo o živinoreji iz neolitika že v mezolitik, Mlekuž pa jo je s sklepanjem po analogiji pojasnil na podlagi veliko mlajših in bolj oddaljenih arheoloških kontekstov.

Pri tem se pojavi vprašanje legitimnosti sklepanja po analogiji v primerih prenosa specifičnih interpretacij v drugačne kontekste ter posledične dezintegracije primarnih interpretacij teh kontekstov. Kot primer naj navedem serijo leč pepela in oglja v kompleksih plasti X do XII v jami Kebara v Izraelu (Goldberg, Laville 1991, sl. 8, 11). Na podlagi sklepanja po analogiji s trditvami Boschiana so nam lahko argument za hipotezo o živinorejski dejavnosti v času odlaganja teh plasti. Vendar so te plasti nastale v OIS 3 in v kompleksu XII je bil

pokopan Moše (hominid Kebara 2; Valladas, Valladas 1991, 44–45). In menim, da nihče ne bo trdil, da so neandertalci v jamah redili drobnico. Z drugimi besedami: tudi sklepanje po analogiji je odvisno predvsem od dejavnikov konteksta raziskav.

LITERATURA

- BASLER, Đ. 1975, Stariji litički periodi u Crvenoj Stijeni. – V: BASLER, Đ. (ur.), *Crvena Stijena. Zbornik Radova*. – Nikšić, str. 11–120.
- BASLER, Đ. 1979, Paleolitske i mezolitske regije i kulture u Crnoj Gori. – V: *Praistorija jugoslavenskih zemalja II. Neolitsko doba*. – Sarajevo, str. 387–403.
- BATOVIĆ, Š. 1979, Jadranska zona. – V: *Praistorija jugoslavenskih zemalja II. Neolitsko doba*. – Sarajevo, str. 479–633.
- BENAC, A. 1975, Mlađi praistorijski periodi u Crvenoj Stijeni. – V: BASLER, Đ. (ur.), *Crvena Stijena. Zbornik Radova*. – Nikšić, str. 121–146.
- BRODAR, M. 1992, Mezolitsko najdišče Pod Črmukljo pri Šembijah. – *Arheološki vestnik* 43, str. 23–35.
- BRUNNACKER, K. 1975, Die Sedimente der Crvena Stijena. – V: BASLER, Đ. (ur.), *Crvena Stijena. Zbornik Radova*. – Nikšić, str. 171–203.
- BUDJA, M. 1993, Neolitizacija Evrope. Slovenska perspektiva. – *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 21, str. 163–193.
- BUDJA, M. 1996, Neolitizacija Evrope. Slovenska perspektiva. Prispevek k diskusiji. – *Arheološki vestnik* 47, str. 323–329.
- BUDJA, M. 2001, The transition to farming in Southeastern Europe: perspectives from pottery. – *Documenta Praehistorica* 28, str. 27–47.
- FABEC, T. 2003, Neolitizacija Krasa. – *Arheološki vestnik* 54, str. 73–122.
- GOLDBERG, P. in H. LAVILLE 1991, Etude Géologique des dépôts de la grotte de Kébara (Mount-

Carmel: campagnes 1982–1984). – V: BAR YOSEF, O. in B. VANDERMEERSCH, *Le Squelette Moustérien de Kébara 2*. – Éditions du CNRS, Paris, str. 29–41.

GOULD, S. J. 2002, *Rocks of Ages. Science and Religion in the Fullness of Life*. – Vintage Press, London.

MALEZ, M. 1975, Kvarterna favna Crvene Stijene. – V: BASLER, Đ. (ur.), *Crvena Stijena. Zbornik Radova*. – Nikšić, str. 147–169.

MIHAILOVIĆ, D. 1999, The Upper Palaeolithic and Mesolithic stone industries of Montenegro. – V: BAILEY, G. N., E. ADAM, E. PANAGOPOULOU, C. PERLÈS in K. ZACHOS (ur.), *The Palaeolithic Archaeology of Grece and Adjacent Areas*. – British School at Athens Studies 3, Athens, str. 342–356.

MLEKUŽ, D. 2003, Early herders of the Eastern Adriatic. – *Documenta Praehistorica* 30, str. 139–151.

MUSSI, M. 1999, The Neanderthals in Italy. A tale of many caves. – V: ROEBROEKS, W., C. GAMBLE (ur.), *The Middle Palaeolithic Occupation of Europe*. – University of Leiden, Leiden, str. 49–80.

POHAR, V. 1986, Kostni ostanki z mezolitskega najdišča Pod Črmukljo pri Šembijah (Ilirska Bistrica). – *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 14, str. 11–20.

TURK, I., Z. MODRIJAN, T. PRUS, M. CULIBERG, A. ŠERCELJ, V. PERKO, J. DIRJEC in P. PAVLIN 1993, Podmol pri Kastelcu – novo večplastno arheološko najdišče na Krasu, Slovenija. – *Arheološki vestnik* 44, str. 45–96.

VALLADAS, H. in G. VALLADAS 1991, Datation par la thermoluminescence des silex chauffés des grottes de Kébara et de Qafzeh. – V: BAR YOSEF, O. in B. VANDERMEERSCH, *Le Squelette Moustérien de Kébara 2*. – Éditions du CNRS, Paris, str. 43–47.

VELUŠČEK, A. 1995, Proces neolitizacije kot prehod h kmetovanju prepoznan v mezolitskih kontekstih kraške Dinarske Slovenije. – *Arheološki vestnik* 46, str. 327–337.